

-DI'LI VE -MIŞ'LI GEÇMİŞ ZAMAN

Muzaffer MALKOÇ

Özet

Araştırmamızın amacı *-di*'li ve *-miş*'li geçmiş zamanları inceleyerek her iki zaman şekline tek bir anlam vermek olacaktır. Türkçe'deki zamanlar anlam bakımından incelendiğinde zaman şekilleri aynı zamanda aspekt ve modal anlam verdikleri görülmektedir. Bundan dolayı *-di*'li ve *-miş*'li geçmiş zamanların anlamını açıklarken zaman ve aspekt anlamları birbirinden açıkça ayırdığı için Klein'in ortaya koyduğu metodu kullanacağız. Klein zaman şekillerinin anlamını açıklarken üç zaman ölçütü kullanıyor: Konuşma Zamanı (TU), Olay Zamanı (TSit), Topik Zaman (TT). Bununla birlikte TT ile TU arasındaki ilişkiyi zaman, TT ile TSit arasındaki ilişkiyi ise aspekt olarak tarif ediyor. Araştırma, *di* ve *miş* eklerinin kendilerine has farklı özellikleri olduğunu, fakat aynı zaman ve aspekt anlamları taşıdığını (TT kesişerek TSit < TU ve TSit < TT kesişerek TU), ancak *miş*'li geçmiş zaman kullanıldığında TT'nin vurgulandığını ortaya çıkarmıştır.

Das Ziel dieser Arbeit ist es, die di- und miş-Vergangenheit zu untersuchen und den beiden Tempusformen jeweils eine einheitliche Bedeutung zuzuschreiben. Betrachtet man die semantische Beschreibung der türkischen Tempora, so stellt sich heraus, dass die Verbformen gleichzeitig Aspektuelles und Temporales oder Modales beinhalten. In der Darstellung der türkischen Tempora soll die von Klein initiierte Methode angewandt werden, da sie eine klare Definition von Tempus und Aspekt gibt. Klein beschreibt die Bedeutung der Tempora mit drei Zeitparametern: Äußerungszeit (TU), Situationszeit (TSit), Topikzeit (TT). Dabei ist die Relation zwischen TT und TU als Tempus, die zwischen TT und TSit als Aspekt zu definieren. Die Untersuchung ergab, dass die beiden Suffixe di und miş in einem Text unterschiedliche Funktionen, aber dieselbe temporale und aspektuelle Bedeutung (TT überlappend TSit vor TU und TT überlappend TU nach TSit) haben. Dabei wird die TT durch die miş-Vergangenheit betont.

Türkiye Türkçesi'ndeki *-di*'li ve *-miş*'li geçmiş zaman anlam bakımından nasıl ayrılır sorusu birçok araştırma yazısına konu olmuş ve anlamları birbirleriyle kıyaslanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ergin *-di*'li geçmiş zaman için „görülen geçmiş zaman“; *-miş*'li geçmiş zaman için ise „öğrenilen geçmiş zaman“ ifadesini kullanmaktadır. Yani *-miş*'li geçmiş zaman kullanıldığında, konuşan anlattığı olayı başkasından duymuş veya olaydan emin değildir. Lars Johanson da „Türkeitürkische Aspektotempora (1994)“ adlı araştırmasında *-miş*'li geçmiş zamana geçmiş zaman haricinde bir modal anlam vermektedir. Esasen hemen hemen bütün araştırmalarda *-miş*'li geçmiş zamanın *-di*'li geçmiş zamandan modal anlamıyla ayrıldığı yazılmıştır. Burada, *-miş*'li geçmiş zamana neden

modal bir anlam veriliyor, *-miş*'li geçmiş zaman *-di*'li geçmiş zamandan hangi özellikleriyle ayrılır gibi sorular sorulabilir. Biz bu yazımızda bu iki zamanı bugüne kadar yapılan araştırmaların aksine farklı bir bakış açısıyla inceleyip birbirlerinden farklı olan özelliklerini gösterip aralarındaki farkı izah ederek her birine tek bir anlam vermeye çalışacağız.

Zaman kategorileri gerek İngilizce'de gerekse Almanca'da dilbilimcilerin ilgisini en çok çeken konuların başında gelir. Bu vesileyle fiil zamanları çeşitli şekilde incelenmiş ve anlamlarını açıklamak için farklı metotlar geliştirilmiştir. Bu yöntemlerin hepsini burada izah etmek bizim konumuzu aşar. Bundan dolayı aşağıda sadece bizim araştırma yazımız için önemli olan metotdan bahsedeceğiz. Zaman şekillerinin anlamlarını açıklayan en önemli metotlardan biri Reichenbach'a¹ uzanmaktadır. Araştırmacılar Reichenbach'ın fikirlerine dayanarak her bir zaman şekline tek bir anlam vermeye çalışmışlardır. Zaman şekillerini incelerken farklı aspekt tiplerini de unutmamak lazım. Öyle ki birçok dilde zaman ve aspekt içiçedir. Bundan dolayı Johanson Türkiye Türkçesi'ndeki fiil zaman sistemini *Aspektotempora* diye tanımlıyor. Zaman şekillerinin anlamlarını belirlerken sadece zaman ve aspekt farkını değil, muhtelif aspekt tiplerini de birbirinden ayırmamız gerekiyor. Reichenbach'ın metoduyla çeşitli aspekt anlamlarını birbirinden açıkça ayırmak mümkün değildir. Bundan dolayı bu yöntem Klein tarafından birçok araştırmasında eleştirilmiştir. Bu çalışmamızda zaman ve aspekt anlamlarını birbirinden açıkça ayırdığı için, teorinin herkes tarafından kolayca anlaşılabilir ve her dilde uygulanabilir olması nedeniyle Wolfgang Klein'in teorisinden faydalanacağız.

Klein „Time in Language (1994)“ adlı eserinde zamanları „Tenses ... are abstract temporal relations“ diye tarif ediyor ve zamanların manasını açıklarken üç zaman parametresinin kullanılması gerektiğini vurguluyor. Bunlar: time of utterance (TU), topic time (TT) ve time of situation (TSit)². Klein bu üç zaman parametresini aşağıda olduğu gibi tanımlıyor:

TU, the time at which the utterance is made;

TT, the time to which the assertion ... is confined;

TSit, the time of the situation itself. (Klein 1994:160)

Yukarıda zikrettiğimiz zaman parametrelerini açıklarsak, TU (konuşulan zaman) olayın konuşulduğu zamanı, TSit (olay zamanı) olayın vuku bulduğu zamanı, TT (topik zaman) ise üzerinde konuşulan, konu olan zamanı ifade

¹ Reichenbach, Hans (1947): Elements of Symbolic Logic. New York.

² Bu makalemizde dilbilimine ait bazı terimler *aspekt*, *topik*, *perfekt aspekt* v.s. yanlış anlamalara sebebiyet vermemek için Türkçeleştirilmemiştir. İngilizce'den alınan bu gibi terimler Almanca'da da değiştirilmeden kullanılmıştır.

etmektedir. Klein teorisini *The light was on* cümlesiyle açıklıyor. Bu cümle bir çekimli fiil, bir de çekimli fiilin haricindeki esas bölümden oluşmaktadır. Klein'in ifadesi ile:

The situation is here the being-on of the light. The situation is selectively described by the non-finite component. Hence, TSit is simply the time which corresponds to INF. TT is the time which corresponds to the 'finite component' of the utterance. (Klein 1994:3)

Klein'dan alınan yukarıdaki paragrafı kısaca açıklarsak, çekimli fiil (was) konuşma anına göre TT'nin yerini belirler. Cümlenin ana bölümü ise olayın olduğu zamanı tasvir eder. Esasen çekimli fiilin dışındaki cümlenin ana bölümü aspekt ve modal gibi anlamları verebilir.

Zaman şekillerinin manasını izah ederken topik zaman çok önemli rol oynar. Topik zaman (TT) konuşma anı (TU) göz önünde bulundurularak zaman eksenini üzerinde üç pozisyonda bulunur:

It appears, however, that the most typical tenses, encoded in many languages, are very simple: TT AFTER TU, TT BEFORE TU, and TU INCL(uded in) TT. (Klein 1994:122)

Topik zamanın konuşma anına göre durumunu sembolize edersek:

TT TU'nun önünde (TT <) = Geçmiş zaman

TT TU'dan sonra (TT >) = Gelecek zaman

TT TU'yu ihtiva eder (TTo) = Şimdiki zaman

Bizim buradaki konumuz geçmiş zaman olduğu için, yani TT < , diğer zamanlardan bahsetmeyeceğiz. Yukarıda söylediğimiz gibi topik zaman Klein'in teorisinin en önemli zaman parametresidir. Bundan dolayı topik zamanı olay zamanı ile karıştırmamak lazım. Yukarıda Klein'in ifadesiyle topik ve olay zamanının ne anlama geldiğini yazmıştık. Şimdi ise topik zamanın olay zamanından farkını anlayabilmek için aşağıdaki örneği inceleyelim:

(1) Selma çay içiyordu.

Bu cümlede olay zamanı (TSit) Selma'nın çay içtiği süreyi kapsar. Burada eylemin başlangıcı ve sonu belli değildir. Yani bu cümle bize Selma'nın ne zaman çay içmeye başladığı ve ne zaman bitirdiği hakkında bilgi vermemektedir. Cümledeki çekimli zaman eki sadece topik zamanın (TT) konuşma anından önce olduğunu bildirir, fakat nereye lokalize edildiğini bildirmez. Bu ancak sözcüğünden çıkarılabilir. Bazen cümlelerde belli zaman zarfları topik zamanın konuşma anına göre yerini belirler. Eğer yukarıdaki cümleye bir temporal unsur eklenirse, mesela

(2) Eve geldiğim zaman (Selma çay içiyordu)

o vakit topik zaman açıkça belirtilmiş olur. *Eve geldiğim zaman* topik zamandır. Halbuki olay zamanı topik zamandan önce başlamış ve devam ediyor. Dolayısıyla olay zamanı topik zamanı da ihtiva ediyor. Topik zaman, zaman şekillerinin anlamı tespit edilirken hem TU hem de TSit ile ilişki kurar. Klein, her zaman şeklinin fonksiyonu topik zamanı konuşma anı göz önünde tutularak lokalize etmektedir diyor ve TT ile TU ilişkisini *zaman*, TT ile TSit ilişkisini ise *aspekt* diye tarif ediyor. Aşağıda *-di`li* ve *-miş`li* geçmiş zamanın anlamlarını açıklarken topik zamanın TSit ve TU ile ilişkisini şemayla göstereceğiz.

-miş`li ve *-di`li* geçmiş zamanın anlamlarını açıklamaya geçmeden önce bu iki ekin bazı özelliklerini belirtmekte fayda vardır³. Bilindiği gibi *miş* eki bir partisip ektir.

(3) Okumuş adam

(4) Kaynamış su

Partisip eki olarak bu ekin geçmiş ifadesinde öğrenilen geçmiş zaman ifadesi pek yoktur. Sadece geçmiş zaman ifadesi vardır. (Ergin 1981:335)

di eki ise *miş* eki gibi bir partisip anlamda kullanılmaz. Yani:

(3a) *Okudu adam

(4a) *Kaynadı su gibi.

Muharrem Erginin ifadesi ile

Türkçenin bilinen devrelerinde, görülen geçmiş zaman şekli daima bir fiil çekimi olarak karşımıza çıkar. (Ergin 1981:300)

(5) Almanya'ya *geldim* geleli ülkemi özlüyorum.(6) *Koştum* *koştum* yoruludum.

Yukarıdaki iki cümlede de görüldüğü gibi *di* eki fiil çekimi gibidir. İzah edecek olursak: *gel* = fiil kökü, *di* = zaman eki, *m* = zamir eki; *koş* = fiil kökü, *tu* = zaman eki, *m* = zamir eki. Örnek 5`te çekimli fiilin yanında aynı fiil kökü bir ekle (*-eli*) birleşerek bir zaman zarf ögesi teşkil eder. Halbuki *miş* eki ile böyle bir temporal unsur yapılamaz: *gelmişim geleli

³ *-di`li* ve *-miş`li* geçmiş zamanın bütün özellikleri Türkçe`de zaman ve aspekt sistemi çerçevesinde detaylı bir şekilde Muzaffer Malkoç'un „**Das Tempus- und Aspektsystem im Deutschen und Türkischen**“, Uni-Heidelberg (2003) adlı henüz yayımlanmamış doktora tezinde anlatılmıştır.

Esasen bu iki ek *di* ve *miş* genetik bakımından incelendiğinde sadece geçmiş zaman ifade ettiği görülür ve metinlerde çeşitli görevler (isim, partisip, zarf öğeleri v.b.) üstlenirler (bkz. Ergin:1981). Gencan (1983) da *miş*'li geçmiş zaman için aşağıdaki ifadeyi kullanıyor:

Zaman bakımından –di'li geçmiş kipi gibidir; eylemlerin sözden önce olduğunu bildiriyor. ... Azer diyeleğinde –miş'li geçmiş kipi kesin anlamda kullanılır. (Gencan 1983:146-147)

Gencan'ın ifadesiyle *miş* eki de *di* eki gibi sadece geçmiş zaman bildirir, modal anlam vermez. Burada bazı araştırmacıların da ileri sürdüğü gibi *miş*'li ifadeler modal anlamını veren faktörler nelerdir gibi sorular karşımıza çıkabilir. Bu soruları aşağıda zamanı gelince cevaplayacağız. Şimdi *di*'li ve *miş*'li geçmiş zamana dönelim.

Gencan'ın yukarıdaki ifadelerine de dayanarak *di*'li ve *miş*'li geçmiş zamanlı bir cümlede *di* veya *miş* eki aşağıdaki örnekte olduğu gibi

(5) Selma geldi veya

(6) Selma gelmiş

sadece geçmiş zaman ifade eder ve bunu zaman ekseninde

-----TT-----TU----->

şemasıyla sembolize edebiliriz. Bu şema ilk bakışta TT'nin zaman ekseninde konuşma anından önce olduğunu gösteriyor. Fakat nereye lokalize edildiği hakkında bilgi vermiyor. Yani topik zaman ile konuşma zamanı arasındaki mesafe belli değildir. Ayrıca eylemin devam edip etmediği ve diğer özellikler; topik ve olay zamanının büyüklüğü, cümlenin modal manası taşıyıp taşımadığı hakkında bilgi vermez. Geçmiş zaman anlamının haricindeki mümkün olan özellikleri örnek 6'da *Selma gel-*, 7 ve 8'de ise cümlenin ana bölümü olan *Selma dün gel-* karakterize eder. Cümlenin ana bölümü söz gelişini da kapsar. Aşağıda vereceğimiz örnekler bize cümlenin ana bölümünün hangi fonksiyonları üstlendiğini açıkça gösterecektir.

(7) Selma dün geldi.

(8) Selma dün gelmiş.

Bu iki cümledeki *di* ve *miş* ekleri eylemin konuşma anından önce yapıldığını haber veriyor ve cümlenin ana bölümünü göz önünde bulundurarak anlamlarını zaman ekseninde şu şekilde sembolize edebiliriz⁴:

⁴ * (TU): Konuşma zamanı

+++ (TSit): Olay zamanı

[] (TT): Topik zamanı sembolize ederler.

-----[+]-----*---->

Burada TT ile TU arasında bir zaman ilişkisi vardır. Bu zaman ilişkisine göre olay konuşma anı itibariyle geçmiş zamanda olmuş ve topik zaman konuşma anının önünde bulunuyor. Topik zamanı sınırlı bir müddet ifade eden, yani bir zaman zarfı olan *dün* karakterize etmektedir. Eylem ise topik zaman diliminin bir bölümünde vuku bulmuştur. Dolayısıyla olay zamanı topik zamanın tamamen içerisinde olup noktasaldır. Bundan dolayı konuşma zamanını aşamaz. Fakat bu demek değildir ki *di`li* veya *miş`li* geçmiş zamanlı ifadelerde olay zamanı konuşma zamanını geçmez. Eylem zamanının konuşma anını geçip geçmemesinde fiil türleri de önemli rol oynar⁵:

(9) Ben evdeyken Selma iki mektup yazdı (ve hala yazıyor)⁶

(10) Ben evdeyken Selma iki mektup yazmış (ve hala yazıyor)

----[++]++++*+>

Yukarıdaki cümlelerin anlamını açıklarsak, topik zaman evde olduğum sınırlı bir zamanı ifade ediyor ve konuşma zamanından önce olduğunu gösteriyor. Olay zamanı ise topik zaman içerisinde başlıyor ve devam ediyor. Mektup yazma eylemi topik zaman esnasında iki kez olmuş ve ben evden ayrıldıktan sonra da olayın bitmediği, dolayısıyla konuşma anını da aşabileceği açıkça görülüyor. Eylemin ne zaman bittiği hakkında bilgi yoktur. Bunu ancak çekimli fiilin haricindeki cümlelerin esas bölümü belirler. Buradaki zaman eklerinin her birinin görevi TT'nin konuşma anına göre yerini tesbit etmektir. Yani *di* veya *miş* TT'nin TU'nun önünde bulunduğunu bildiriyor.

Buraya kadar yapılan açıklamalar gösteriyor ki *di* veya *miş* eki temporal anlam olarak aşağıda sembolize ettiğimiz gibi bir geçmiş zaman anlamı veriyor:

TT kesişerek TSit`le TU'nun önünde

Çeşitli araştırmalarda *di`li* ve *miş`li* zaman kiplerinin geçmiş zaman anlamından başka bir özelliği daha olduğu vurgulanmaktadır. Johanson'un ifadesiyle:

Als einziges einfaches Präteritum (neben dem inferenziellen *miş*) vertritt *di* auch Fälle, wo das anteriore E am S stark relevant ist. (Johanson 1994:259)

Geçmiş zamanda olan bir eylemin sonuç itibariyle konuşma anında önem arz ediyorsa *di`li* veya *miş`li* ifadeler kullanılabilir. Burada olaydan sonra oluşan bir durum söz konusudur. Bu durum konuşma esnasında dile getiriliyor. Yani şimdiki zamandaki bir durumdan bahsediliyor. Johanson'un (1994) ifadesiyle

⁵ Johanson (1971) üç fiil tipinden bahsediyor: 1. Finaltransformativ (ölmek); 2. Initialtransformativ (tutuşmak) 3. Nontransformativ (yazmak).

⁶ Parantez içinde yazılan ifade sadece olay zamanının daha iyi anlaşılması için yazılmıştır.

burada bir *diagnostisch* anlam vardır. Klein (1994) ise bu durumu İngilizce'deki *present perfect*'in anlamıyla aynı tutarak *perfect aspect* diye tanımlıyor. Dillere göre farklı özellikleri olan çeşitli perfekt tipleri vardır. Konumuz açısından önemli olmadıkları için burada bunlardan bahsetmeyeceğiz. Olay sonrası oluşan durum anlatılırken bazen topik zaman vurgulanır. Vurgulama dillere göre çekimli fiil veya aksan ile olabilir (Klein 1994). Aşağıdaki diyalogu inceleyelim:

(11)

A – Selma geldi mi?

B1 – Evet, (Selma) geldi. Babamla bahçede çay içiyor.

B2 - Evet, (Selma) gelmiş. Babamla bahçede çay içiyor.

Burada *Selma geldi mi?* sorusuna hem *di*'li hem de *miş*'li geçmiş zamanla cevap verilebilir. Buradaki *di* ve *miş* ekleri geçmiş zaman ifade ederler. Cümlenin arta kalan bölümü *Evet, Selma gel-* diğer özellikleri meydana çıkarır. Soruya cevap veren hem B1 hemde B2 de olayı başkasından öğrenmiş değil, Selma'nın burada olduğundan emin. Zira olayı anlatan onun bahçede babasıyla çay içtiğini biliyor. Dolayısıyla bir modal mana da söz konusu değil. Bu durumda yukarıda izah ettiğimiz anlam grafiğinden farklı bir anlam yapısı ortaya çıkıyor:

----- + -----[*]----->

Olay zamanı noktasal olup konuşma anından önce olmuş ve TT ile bir zaman ilişkisi kuruyor. Bu zaman ilişkisine göre topik zaman yukarıdaki grafiklerin (7-10) aksine TSit ile değil TU ile kesişiyor. Yani TSit'den sonra TT ile TU'nun aynı zamanda bulunması söz konusudur. Başka bir ifade ile konuşan şimdiki zamandaki bir durumu anlatıyor. Yani Selma buradadır. Bu durumda TSit ile TT ilişkisinden dolayı Klein'in ifadesiyle bir *perfect aspect* ortaya çıkıyor. Eylemin geçmişte olmasını *di* veya *miş* ekleri sağlıyor; perfekt aspektini ise cümlenin ana bölümü. Aksu-Koç (1988:22) da TT'nin TU ile kesişmesinden dolayı *miş* ekinin bir aspekt fonksiyonu olduğunu vurgulamaktadır:

The aspectual function of the particle –miş is thus related to the notion of 'resultant state', and the surface form –miş encodes the category of the perfect in the language.

Esasen yukarıda ifade ettiğimiz gibi her iki ekin de aspekt fonksiyonu vardır ve dolayısıyla aspekt anlamını şu şekilde sembolize edebiliriz:

TSit'den sonra TT kesişerek TU

Buraya kadar olan açıklamalarımız gösteriyor ki *di* ve *miş* ekleri tamamiyle geçmiş zaman kipidir ve perfekt aspekt anlamları gösterebilirler. Burada sorulması gereken soru şudur: *di*'li geçmiş zamanı *miş*'li geçmiş zamandan ayıran özellik nedir?

Bunun için aşağıdaki örneği inceleyelim. Sabahleyin yatağından yeni kalkan bir kişi pencereden dışarıya bakıp yerde kar görünce (a) *Kar yağmış* der. Burada (b) *Kar yağdı* ifadesini kullanmak uygun düşmez, fakat kullanılabilir de. Araştırmalarda *Kar yağmış* sonradan fark edilen, *Kar yağdı* ise görülen bir olaydır denilmektedir. Halbuki bu durum her cümlede söz konusu değildir. Evinize gelen bir misafire *Hoş geldin* veya *Hoş gelmişsin* denilebilir. Burada *Hoş geldin* görülen, *Hoş gelmişsin* duyulan ifadedir demek doğru olabilir mi? Veya bu ifadelerin herhangi bir çeşit modal anlam taşıdığı söylenebilir mi?

Esasen her iki cümle de (a, b) perfekt aspekt anlamı veriyor. Yani yeryüzü karla kaplı. Bu durumda TT ile TU kesişiyor. Bazı ifadelerde yukarıda zikrettiğimiz gibi topik zaman gerek aksan, gerekse çekim ekleriyle vurgulanır. Burada konuşan *Kar yağmış* ifadesini kullanarak topik zamanın önemini vurguluyor. *Kar yağmış* sonradan fark edilen, *Kar yağdı* ise görülen bir olaydır demek makul değildir.

Aynı şekilde geçmiş zaman ifade eden *Kızım geleceğinize o kadar çok sevindi ki seni hep rüyalarında görmüş* cümlesinde de TT'nin *miş* ile vurgulandığı söylenebilir. Esasen bu cümlede çeşitli varyantlar olabilir. Her defasında TT'yi vurgulamak için ise *miş*'li geçmiş zaman kullanılır:

1. Kızım geleceğinize o kadar çok *sevinmiş* ki seni hep rüyalarında *gördü*.
2. Kızım geleceğinize o kadar çok *sevinmiş* ki seni hep rüyalarında *görmüş*.

Çarıklı milyoner adlı filminden alınan bu cümlede bir nakil söz konusudur. Yani 1. tekil şahıs 2. tekil şahsa 3. tekil şahıstan bahsediyor. Konuşan burada hem *di* (sevindi) hem de *miş* (görmüş) kullanıyor. Halbuki Türkçemizde 3. kişiden bahsederken sadece *di*'li geçmiş zaman kullanmak da uygundur. Matthäus'un Demirören hakkında aşağıdaki sözleri bunu açıkça gösteriyor:

Centilmen gibi gözüken Demirören beni kullandı. Seçim malzemesi yaptı ve sayemde kazandı. (Fanatik, 22 Haziran 2004)

Tekrar *Selma gelmiş* cümlesine dönelim. Cümle ilk bakışta bir modal anlam veriyor gibi denebilir. Yani birçok araştırma yazısında yazıldığı gibi haber ikinci elden alınmıştır. Yukarıda söylediğimiz gibi eğer cümle modal anlam taşıyorsa, modal anlamını bu cümleye çekimli zaman eki *miş* değil, cümlenin diğer öğeleri verir. Örnek (11) de olduğu gibi modal anlam cümlenin diğer öğeleri tarafından bertaraf edilmiştir. Esasen *di*'li geçmiş zamanla da ikinci elden alınan haberler verilebilir. Basında yayınlanan haberlerin çoğu dolaylı olarak alınmış haberlerdir:

(12) Alman bilgiye göre ... sayıları ve kimlikleri henüz belirlenemeyen kişiler, tesisi silahlarla taradı. (TRT-INT)

(13) Yetkililerin yaptığı açıklamaya göre, meydana gelen olayda en az 3 kişi de yaralandı. (TRT-INT)

(14) Japonya`da deprem oldu.

Ayrıca *di`li* geçmiş zaman kipi ile *miş`li* geçmiş zaman kipi gibi çeşitli modal anlam veren ifadeler kurulabilir:

- a. Az kalsın yere düştü.
- b. Az kalsın yere düşmüş.
- c. Güya suikastı ben yaptım.
- d. Güya suikastı ben yapmışım.

Yukarıdaki cümlelerin herbiri bir modal anlam taşıyor. Cümlelere modal anlamı veren çekim ekleri değil, modal kelimelerdir. Buna göre a ve b cümlelerinde gerçekte vuku bulmayan bir eylem söz konusudur. c ve d cümlelerinde ise bir iddia vardır. Yani herhangi bir kimse suikastı benim yaptığımı ileri sürüyor.

Türkçe`de modal kategori bildiğimiz kadarıyla bugüne dek bir bütün olarak araştırılmamış ve zaman kipleri cümle içinde neden modal anlam taşıdığı incelenmemiştir. Biz burada bu konuyu ele alacak değiliz. Türkçe`deki modal kategorileri incelemek uzun bir araştırma gerektirir ve dolayısıyla bizim konumuzu aşar.

Türkçe`deki modal kategoriye istinaden burada sadece şunu vurgulamak istiyoruz. Araştırmalarda *miş* eki *imiş* ekiyle çoğu kez karıştırılıyor. Dolayısıyla *imiş* ekinin fonksiyonu *miş* ekine yükleniyor. Halbuki *miş* eki bir zaman eki, *imiş* eki ise bir modal ektir. Bazı *miş`li* ifadelerde cümlenin esas bölümü *imiş* ekinin fonksiyonunu yerine getirir. Dolayısıyla *gelmişmiş* yerine *gelmiş* kullanılır. Türkiye`nin bazı yörelerinde *gelmişmiş* şekli yaygındır.

Sonuç olarak *di`li* ve *miş`li* geçmiş zaman, zaman ve aspekt bileşimi olan zaman şekilleridir, TT *miş`li* geçmiş zaman ile vurgulanır ve bu zamanlara aşağıda sembolize ettiğimiz gibi tek bir anlam vermek mümkündür:

TT kesişerek TSit < TU ve *TSit < TT kesişerek TU*

KAYNAKLAR

- Aksu-Koç, Ayhan (1988): The acquisition of aspect and modality. The case of past reference in Trkish. Great Britain.
- Ediskun, Haydar (1996): Türk Dilbilgisi. Istanbul.
- Ergin, Muharrem (1981): Türk Dilbilgisi. Istanbul.
- Gencan, Tahir Nejat (1983): Dilbilgisi. Istanbul.
- Johanson, Lars (1971): Aspekt im Trkischen. Uppsala.
- Johanson, Lars (1994): „Trkeitrkische Aspektotempora“. In: Tense systems in European Languages. Tübingen.
- Klein, Wolfgang (1994): Time in Language. London and New York.